

AKIL HASTALIĞINA DAYALI BOŞANMA

Arő. Gör. Dr. Yasemin EROL*

ÖZET

Medeni Kanun'da yer alan boşanma sebeplerinden bir tanesi de akıl hastalığına dayalı boşanmadır. Akıl hastalığının boşanma sebebi olarak tespitinde hangi dönemde ortaya çıktığı, hastalığa dair herhangi bir sürenin aranıp aranmaması, hastalığın tespitinin kim tarafından gerçekleştirileceği önemlidir. Ayrıca akıl hastası olan eşin ehliyet durumunun, boşanma davasını hangi durumlarda açabileceğinin de tespit edilmesi gerekmektedir. Akıl hastalığının evlilik öncesine dayandığı hallerde boşanma davasının açılıp açılmayacağının da değerlendirilmesi gerekebilir.

ANAHTAR KELİMELELER: boşanma, akıl hastalığı, evlilik, evlenme engeli, akıl hastalığına dayalı boşanma.

DIVORCE DUE TO MENTAL DISEASE

ABSTRACT

One of the reasons for divorce in the Civil Code is divorce due to mental disease. In considering mental disease as a reason for divorce, it is important at what stage it appeared, whether a duration for the disease will be sought and who the disease will be determined by. Moreover, it is necessary to determine the mentally diseased spouse's mental capacity and in what cases he or she can file a divorce lawsuit. It may also be necessary to assess whether a divorce case can be opened in cases where mental disease dates back to pre-marital period.

* Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

KEY WORDS: *divorce, mental disease, marriage, marriage impediment, divorce due to mental disease.*

GİRİŞ

Toplumun temeli olan evlilik birliğini korumak amaç ise de bazen bir evliliğin sona ermesi kaçınılmaz da olabilmektedir. Boşanma her ne kadar istenmeyen bir son olsa da gerektiğinde toplumu koruma amaçlı olarak yapılması zorunluluk gerektirir. Bu zorunluluklardan belki de en önemlisi akıl hastalığına dayalı boşanmadır.

Akıl hastası bir eşle evliliğin devamının istenmesi hakkaniyet ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Ayrıca akıl hastası bir eşle birlikte yaşama sadece diğer eşin değil, özellikle çocukların gelişimi açısından da düşünüldüğünde kaçınılması engellenmeyecek sonuçların doğmasına yol açabilir. Bu nedenle de Medeni Kanun'da yer alan boşanma sebeplerinden biri de akıl hastalığına dayalı boşanmadır.

Akıl hastalığına dayalı boşanma Eski Medeni Kanun'un 133. maddesinde düzenlenmişti. Yeni Medeni Kanun'da ise 165. maddede düzenlenmiştir. Yeni Medeni Kanun'da Eski Medeni Kanun'a göre bazı değişiklikler yapılmış ve akıl hastalığına dayalı boşanmada aranılan akıl hastalığının üç yıl sürmesi şartı kaldırılmıştır.

Özellikle bu zor yaşam koşullarında akıl hastalığına dayalı olarak boşanmada üç yıl gibi uzun bir bekleme süresi belki de kaçınılmaz sonların artmasına neden olabilirdi. Bu nedenle akıl hastalığının üç yıl sürmesi şartının kaldırılmış olması kanaatimce olumlu bir gelişme olmuştur. Çünkü bu boşanma sebebinde önemli olan hastalığın süresinin ne kadar olduğu değil, bir evliliğin akıl hastalığından ne kadar etkilendiği çok daha büyük bir öneme sahiptir.

Yeni Medeni Kanun'la getirilen bir diğer yenilik de *bilirkişi* raporu yerine *resmi sağlık kurulu raporunun* aranması evlilik gibi toplumun temelini oluşturan bir kurumun korunması açısından daha olumlu bir gelişme olarak kabul edilebilir. Zira resmi sağlık kurulu raporu ile hastalığın tespitine ne kadar ciddi yaklaşıldığı da böylece görülmektedir.

Konu akıl hastalığına dayalı boşanma olunca sadece hukuk biliminin değil, aynı zamanda hastalığın tespitinde tıp bilimine de ihtiyaç duyulacağı aşikârdır. Tıp biliminin koyacağı teşhisin akıl hastalığı olması

ve özellikle iyileşme imkânının bulunup bulunmaması boşanma kararının verilmesini etkileyeceğinden bu tespitin hata götürmez bir şekilde yapılması gerekmektedir.

Akıl hastalığına dayalı boşanmada istatistiksel bilgi vermek gerekirse 2009 yılı istatistiklerine bakıldığında akıl hastalığına dayalı boşanma en son sıralarda yer almaktadır. 2009 yılında toplam 114.162 bin boşanmanın 38 tanesi akıl hastalığına dayalıdır¹.

I. GENEL OLARAK

Boşanma sebepleri Medeni Kanun'da aranan şartlar itibariyle farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklar nedeniyle de Kanun, boşanma sebeplerini genel ve özel boşanma sebepleri olarak ikiye ayırmaktadır. Bu ayırım boşanma sebeplerinin bir olguya dayandırılıp dayandırılmamasına göre yapılmaktadır. Şayet boşanma sebebi bir olguya dayanmıyorsa genel boşanma sebebi söz konusudur. Eşlerin anlaşması ve eylemli ayrılık bu gruba girmektedir. Buna karşılık boşanma sebebi bir olguya dayandırılabilirse bu durumda özel boşanma sebebi söz konusudur. Zina, hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk ve son olarak da akıl hastalığı özel boşanma sebeplerindedir. Akıl hastalığı da belli olgulara dayandırılmış bulunmaktadır ve bu nedenle de özel boşanma sebebi olarak kabul edilmiştir². Burada belli olgudan kastedilen şey akıl hastalığıdır.

Boşanma sebepleri sadece özel – genel ayırımı ile sınırlı değildir. Diğer bir taraftan da mutlak ve nisbi boşanma sebepleri olarak ikiye ayrılmıştır. Buradaki mutlak ve nisbi kavramı ayırımı, kanunda boşanmaya sebep olarak gösterilen olguların veya olayın gerçekleşmiş ve ispatlanmış olmasının, boşanma için yeterli olup olmamasına göredir.

¹ Bu istatistikler www.tuik.gov.tr adresinden alınmıştır.

² **Akıntürk, Turgut/Karaman, Derya Ateş**, Türk Medeni Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku, 12. Baskı, İstanbul 2010, s. 243; **Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan/Gümüş, Alper**, Türk Özel Hukuku, C: III Aile Hukuku, İstanbul 2005, s. 114; **Feyzioğlu, Necmeddin Feyzi**, Aile Hukuku Dersleri, İstanbul 1971, s. 248; **Cansel, Erol**, Boşanmanın Dayandığı Esaslar, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı, 1925 – 1975, C: II, Boşanma Hukuku Haftası, Ankara 1977, s. 80.

Şayet hâkim, ortaya çıkan ve ispatlanmış durumun diğer eş için ortak hayatı çekilmez hale getirip getirmediğini araştırması ve ancak şartlar gerçekleşmişse boşanmaya karar verebilecek durumda ise nisbi boşanma sebebi mevcuttur³. Akıl hastalığına dayalı boşanmada nisbi boşanma sebeplerinden biridir. Çünkü burada da hâkimin akıl hastalığının diğer eş için katlanılmaz bir durum oluşturup oluşturmadığını incelemesi gerekecektir. Diğer nisbi boşanma sebepleri ise suç işleme, haysiyetsiz hayat sürme ve evlilik birliğinin sarsılmasıdır.

Kanunda boşanmaya sebep olarak gösterilen olguların veya olayın gerçekleşmiş ve ispatlanmış olması boşanma için yeterli ise mutlak boşanma sebebi söz konusudur. Bu gruba giren boşanma sebepleri zina, hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış, terk, eşlerin anlaşması ve eylemli ayrılıktır.

Boşanma sebeplerinin mutlak ve nisbi nitelikte ayrımına tabi olmaları, hâkimin takdir yetkisi bakımından büyük öneme sahiptir. Zira mutlak boşanma sebeplerinde hâkimin takdir hakkı bulunmamaktadır. Akıl hastalığına dayalı boşanma nisbi boşanma sebeplerinden olduğu için burada hâkimin takdir hakkı söz konusu olacaktır.

II. EVLENME ENGELİ OLARAK AKIL HASTALIĞI VE MUTLAK BUTLAN

Evlenmek için olumlu ve olumsuz şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Evlenme engelleri olumsuz şartlar olarak değerlendirilirse bu şartlardan birisi de MK. m. 133'te düzenlenen akıl hastalığıdır. Bu maddeye göre "Akıl hastaları, evlenmelerinde tıbbi sakınca bulunmadığı resmi sağlık kurulu raporuyla anlaşılmadıkça evlenmezler." Bu hükme göre hâkim tıbbi sakınca bulunmadığı sürece akıl hastasının evlenmesine izin verecektir. Burada hâkime takdir hakkı verilmemiştir. Çünkü sakınca teşkil eden bir durumun varlığını tespit edecek olan sağlık kuruludur.

EMK. m. 89 f. 2'de "Akıl hastalarından birine müptela olan kimse asla evlenemez." hükmü yer almaktaydı. Görüldüğü üzere yeni düzenlemeyle sadece tıbbi sakınca söz konusu ise evlenmeye izin verilmeyecektir.

³ Akıntürk/Karaman, s. 243 – 244; Dural/Öğüz/Gümüş, s. 114; Öztan, Bilge, Aile Hukuku, 5. Baskı, Ankara 2004, s. 399; Feyzioğlu, s. 248; Cansel, s. 80.

Her akıl hastalığı ayırt etme gücünü mutlaka ortadan kaldırmamaktadır. Örneğin epilepsi⁴ ve melankoli gibi bazı hastalıklar akıl hastalığı sayıldığı halde, bunlardan birine yakalanmış bulunanlar, ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksun değildirler⁵. Ancak epilepsi hastalığı diğer eş için evlenmeyi istemeyecek kadar önem teşkil ediyor ise nisbi butlan davası söz konusu olabilir. Bu nedenle epilepsi vb. hastalarının hiçbir şekilde evlenemeyecekleri düşüncesi kabul edilemez. Bu durum ne Medeni Kanun’la ne de hukukun temel ilkeleriyle bağdaşır⁶.

Doktrinde hâkim olan görüşe göre, her türlü akıl hastalığı değil, sadece evlilik birliğine zarar verecek ve kalıtım yoluyla geçecek nitelikteki akıl hastalıkları kesin evlenme engeli oluşturmaktadır⁷. Bir diğer görüşe⁸ göre de akıl hastalığının evlenme engeli olarak kabul edilmesinde

⁴ Akıl hastalığı dışında, bu hastalığı yakın olan alkolizm, morfinmanlık, epilepsi vs. gibi durumları, tereddüt halinde MK. m. 165’e göre değil; MK. m. 166’ya göre ele almak daha isabetlidir denilerek epilepsi akıl hastalığı kapsamında değerlendirilmemiştir. (bkz. **Öztañ**, s. 400; **Egger, A.**, Aile Hukuku, Birinci Kısım: Evlenme Hukuku (Çeviren: Tahir Çağa), 2. Baskı, İstanbul 1943, s. 172; **Çandarlı, Zahir**, Boşanma Sebeplerinden Akıl Hastalığı, (I), ABD, 1950, C: 6, S: 73 – 74, s. 16).

⁵ **Saymen, Ferit Hakkı/Elbir, Halid Kemal**, Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, 2. Baskı, İstanbul 1960, s. 99; **Tekinay, Selahattin Sulhi**, Türk Aile Hukuku, 2. Baskı, İstanbul 1971, s. 68; **Akıntürk/Karaman**, s. 79; Yargıtay’ın aksi görüş için bkz. 2. HD. 06.10.1950 T. ve E. 4846, K. 4466 “Sara dimağ hastalığı sayılmaz.” (**Olgaç, Senai**, İttihatlarla Türk Medeni Kanunu Şerhi, 3. Baskı, Ankara 1975, s. 143); (**Erdem, Sabri**, Aile Hukuku, İstanbul 1966, s. 169).

⁶ **Namlı, Mert**, Yeni Medeni Kanunun Evlilik Hukukunda Yaptığı Değişiklikler, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2003, S: 2, s. 269.

⁷ **Akıntürk/Karaman**, s. 79; **Feyzioğlu**, s. 106; **Köprülü, Bülent/Kaneti, Selim**, Aile Hukuku, İstanbul 1985 – 1986, s. 73; **Tekinay**, s. 69; **Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet**, Türk Medeni Hukuku, C: II, Aile Hukuku, 5. Baskı, İstanbul 1965, s. 65; **Berki, Şakir**, Türk Medeni Kanunda Evlenmede Mutlak Butlan AÜHFD, 1962, C: XLX, S: 1 – 4, s. 207; Aksi görüş için bkz. **Saymen/Elbir**, s. 99.

⁸ **Namlı**, s. 270.

kullanılacak olan tek kıstas neslin sağlığı değildir. Belki neslin sağlığını tehdit etmeyebilir ama evliliğin devamını sağlayamayacak derecede bir akıl hastalığı mevcutsa bu durumda da evliliğe izin verilmemesi gerekmektedir.

Akıl hastası bir kimsenin evlenmesi durumunda ne olacağı ise MK. m. 145 düzenlemiştir. MK. m. 145 f. 1 b. 3'e göre eşlerden birinde evlenmeye engel olacak derecede akıl hastalığı bulunması mutlak butlan sebebidir.

EMK. m. 112'de akıl hastalığı sonucu ayırt etme gücüne sahip olmama butlan sebebi olarak yer almıştır⁹. Görüldüğü üzere Yeni Medeni Kanun akıl hastalığını evlenmeye engel bir nitelik taşıması yönünde değerlendirmiştir.

Şayet eşlerden biri, evlenme töreni yapılırken akıl hastası iken, evlenme töreni yapıldıktan sonra iyileşmiş olursa, iyileşen eş için nisbi butlan davası açma imkânı vardır¹⁰. Akıl hastalığı dışında bir tehlikeli hastalık hakkında aldatma söz konusu ise burada da nisbi butlan davası söz konusu olacaktır¹¹.

III. AKIL HASTALIĞINA DAYALI BOŞANMADA ELVERİŞSİZLİK İLKESİ

Boşanma hukukunda bazı ilkeler söz konusudur. Bunlar kusur, irade, temelden sarsılma, elverişsizlik ilkesi (uygunsuzluk¹²) ve eylemli ayrılık ilkesidir. Akıl hastalığına dayalı boşanma ise bu ilkelerden elverişsizlik ilkesine dayanmaktadır¹³.

⁹ **Aras, Ferzan Arif**, Dimağ ve Akıl Hastalıklarının Evlenme ve Boşanma Üzerindeki Tesirleri, İBD, 1940, s. 549.

¹⁰ **Öztan**, s. 399; **Köprülü/Kaneti**, s. 102; **Feyzioğlu**, s. 106; **Tutumlu, Mehmet Akif**, Evliliğin Butlanı Boşanma, Ayrılık Sebepleri ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları, 2. Baskı, Ankara 2006, s. 43.

¹¹ **Akıntürk/Karaman**, s. 222.

¹² **Saymen/Elbir**, s. 240.

¹³ **Öztan**, s. 399; **Köprülü/Kaneti**, s. 152; **Schwarz, Andreas B.**, Aile Hukuku (Çeviren: Bülent Davran), 2. Baskı, İstanbul 1946, s. 151; **Şener, Esat**, Medeni Kanun'un Aile ve Nesep Bölümünde Çatışan Eğilimler, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı, 1925 – 1975, C: II, Boşanma Hukuku Haftası, Ankara 1977, s. 225; **Ceylan, Ebru**, Türk ve

Bu ilkeye göre eşlerden biri, ortaya çıkan bedensel veya ruhsal bozukluklardan dolayı evlilik hayatını ve özellikle evlilik hayatının getirdiği yükümlülüklerini yerine getiremeyecek durumda ise artık bu evliliğin bitirilmesi gerekmektedir¹⁴. Bu nedenle de akıl hastalığının evliliği ne ölçüde elverişsiz duruma getirdiğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu tespiti yapacak olan kişi de hâkimdir.

Konuyu sadece elverişsizlik ilkesi açısından değil diğer ilkeler açısından da değerlendirmek gerekmektedir. Bu ilkelerden belki de en önemlisi kusur ilkesidir. Boşanmada sadece kusur ilkesine dayanılsaydı akıl hastalığına dayalı boşanma imkânsız olurdu. Kusur ilkesinde esas alınan temel, evliliğin kusura dayandırılarak sonlandırılmasıdır. Akıl hastası eşin de kusuruna dayanılmayacağı için boşanma davası da açılmayacaktır¹⁵. Oysa Türk Medeni Kanunu, akıl hastalığı dışındaki boşanmanın özel sebeplerinde kusur ilkesine yer vermiştir¹⁶.

Nisbileştirme niteliğinin kabul edilmesi doğal olarak kusur ilkesinin de değerini yitirmesine yol açmıştır. Kusur ilkesinin değerinin kaybolmasına yol açan bir diğer neden de evliliğin devamı ve sona ermesinde eşlerin istek ve iradelerinin göz önünde bulundurulmasıdır.

Kusur ilkesinin terk edildiği üçüncü durumda elverişsizlik ilkesine dayalı yeni nedenlerin benimsenmiş olmasıdır. Akıl hastalığı bu

İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları, İstanbul 2006, s. 13; **Karahasan, Mustafa Reşit**, Boşanma Hukukunda Kusur Meselesi ve Bir Genel Kurul Kararı, İBD, 1963, C: 37, s. 16; **Ünal, Şeref**, Boşanma Hukukunda Yeni Gelişmeler ve Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Boşanma Sebepleri, AD, 1984, C: 75/2, Fasikül: 4, s. 908 – 909.

¹⁴ **Akıntürk/Karaman**, s. 242; **Cansel**, s. 79; **Schwarz**, s. 139; **Saymen/Elbir**, s. 240, **Birsen, Kemaleddin**, Medeni Hukuk Dersleri, 4. Baskı, İstanbul 1958, s. 211.

¹⁵ **Akıntürk/Karaman**, s. 240; **Cansel**, s. 82; **Ceylan**, s. 10.

¹⁶ **Arsebük, Esat**, Medeni Hukuk, 2. Cilt, Ankara 1940, s. 744; **Kandil, Seher**, Türk Hukukunda Terk Sebebiyle Boşanma, 1. Baskı, Ankara 2006, s. 23; **Oğuzoğlu, Cahit**, Medeni Hukuk Dersleri, Aile Hukuku, Ankara 1940, s. 95; **Egger**, s. 172.

elverişsizliğe bir örnektir¹⁷. Sonuç olarak hem nisbileştirme hem de elverişsizlik ilkelerinin ortaya atılması akıl hastalığına dayalı boşanma sebebinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Eşlerden birinin akıl hastalığına yakalanması da evlilik birliğinin temelinden sarsılmasına yol açacağı için bu ilke de diğer eş için evliliğin çekilmez bir hal almasında büyük bir öneme sahiptir¹⁸. Zira evlilik birliğinin devamını elverişsiz hale getiren durumlar aynı zamanda evlilik birliğinin temelinden sarsılması ilkesi ile de açılabilir ve bu sebebe dayanılarak da boşanma talep edilebilir¹⁹. Ancak akıl hastalığına dayalı boşanma sebebinde kusur aranmadığı için sadece temelden sarsılma ilkesine başvurulamaz.

Medeni Kanun'da boşanma sebeplerini belirlerken sadece bir ilkeye değil birden çok ilkeye bağlı olduğu için "karma bir sisteme" yer verildiği söylenebilir²⁰. Bir görüşe göre²¹ de Medeni Kanun elverişsizlik ilkesi ile evlilik birliğinin temelinden sarsılması ilkesini birleştirmektedir. Kanaatimce de Kanun'da tek bir ilke değil birden fazla ilke yer aldığı için karma görüşün varlığı doğrudur.

IV. AKIL HASTALIĞINA DAYALI BOŞANMANIN ŞARTLARI

MK. m. 165'e göre "Eşlerden biri akıl hastası olup da bu yüzden ortak hayat diğer eş için çekilmez hale gelirse, hastalığın geçmesine olanak bulunmadığı resmi sağlık kurulu raporuyla tespit edilmek koşuluyla bu eş boşanma davası açabilir."

Bu hükümden anlaşılacağı üzere boşanma davası açılabilmesi için; ilk olarak eşlerden birinin akıl hastası olması, ikinci olarak akıl hastalığı nedeniyle ortak hayatın diğer eş için çekilmez hale gelmesi,

¹⁷ **Kuntalp, Erden**, Mutlak Boşanma Nedenleri, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı, 1925 – 1975, C: II, Boşanma Hukuku Haftası, Ankara 1977, s. 121 – 122.

¹⁸ **Akıntürk/Karaman**, s. 241.

¹⁹ **Kandil**, s. 25; **Ceylan**, s. 12.

²⁰ Bu görüş için bkz. **Akıntürk/Karaman**, s. 243.

²¹ **Schwarz**, s. 151.

üçüncü ve son olarak da hastalığın iyileşmemesi ve bu durumun resmi sağlık kurulu raporuyla tespit edilmiş olması gerekmektedir.

EMK. m. 133'teki düzenleme ise "Karı kocadan biri üç seneden beri devam eden bir akıl hastalığına duçar olup da bu hastalık müşterek hayatın devamını diğer taraf için çekilmez hale koymuş ve şifası kabil olmadığı dahi ehli hibre tarafından tasdik edilmiş bulunursa o taraf, her zaman boşanma davasında bulunabilir." şeklinde idi.

A. Akıl Hastalığı Şartı

Akıl hastalığının ne olduğu ve çeşitleri tıp biliminin konusudur. Hastalığın geçme olanağının tespitini belirleyecek olan tıp biliminin -aile kurumu da göz önünde tutulduğunda- çok dikkatli karar vermesi gerekecektir.

Bir görüşe göre²² MK. m. 165'te hükme bağlanan akıl hastalığını evlenmeye engel teşkil edecek akıl hastalığı şeklinde anlamak gerekir. Evlenmeye engel teşkil etmeyen akıl hastalığında ise, eş MK. m. 166'da öngörülen evlilik birliğinin sarsılması nedenine dayanarak boşanma davası açmalıdır.

Bu görüş savunulacak olursa evlilik birliğinin sarsılmasında aranılacak olan, kusurun ne olacağıdır. Çünkü evlenmeye engel teşkil etmeyecek bir akıl hastalığının kusuru ortadan kaldırıp kaldırmayacağını da tespiti gerekmektedir. Ancak kusuru ortadan kaldırmıyorsa bu görüş desteklenebilir.

Aynı görüşe göre²³ ilaçla kontrol altına alınamayan ve kişinin bütün normal, ruhsal ve bensele görevlerini felce uğratan nöbetlerle, karakter bozukluğuna dayanan psikopat halleri ve ayrıca ağır kişilik ve karakter bozuklukları ile bir arada olması halinde alkol ve ilaç bağımlılığı da bu kapsam altında düşünülmektedir. Kanaatimce kişilik ve karakter bozukluklarının alkol ve ilaç bağımlılığı ile bir arada tutulması yanlış sonuçlar yol açabilir. Çünkü sorunun kaynağı alkol ve benzerinden ziyade kişilikte yatmaktadır.

²² Öztan, s. 400.

²³ Öztan, s. 400.

1. Akıl Hastalığının Hangi Dönemde Ortaya Çıktığı Sorunu

Değinilmesi gereken bir diğer önemli konu da hastalığın hangi dönemde ortaya çıktığı sorunudur. Zamansal olarak hastalığın evlilik içinde veya daha önce başlamış olmasının bir önemi bulunmamaktadır.

Gerek EMK. m. 133'te gerekse Yeni Medeni Kanun'un 165. maddesinde belirtilmemiş olmakla birlikte bazı yazarlara göre²⁴ akıl hastalığının evlilikten sonra ortaya çıkması aranmaktadır. Bu görüşe göre evlenmeden önceki akli hastalığı kesin evlenme engellerinden biri olduğu için ancak mutlak butlan nedeni olabilir düşüncesi bulunmaktadır. Oysa mutlak butlan sebebi olması ve butlan talebi yerine, akli hastalığı nedeni ile boşanmanın talep edilmesinde de yasal bir engel bulunmamaktadır²⁵. Ancak evlenmeden önce olan akıl hastalığı evlenmeden sonra da devam ediyorsa eş dilerse butlan, dilerse boşanma davası açabilecektir²⁶.

Kanaatimizce de hastalığın evlilik öncesi ya da sonrası ortaya çıkmasının bir önemi bulunmamaktadır. Evlilik öncesi ortaya çıkan bir akıl hastalığında diğer eş dilerse mutlak butlan davası dilerse boşanma davası açabilir. Ancak butlan davasında evlilik birliğinin çekilmez bir hal aldığıın ispatlanması gerekmemektedir. Bu da Medeni Usul Hukukunun konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca kanun koyucu bu durumu istemiş olsaydı maddenin düzenlemesinde hastalığın başlangıç evresinin evlilik öncesi mi yoksa sonrası mı olacağını da belirtebileceği kanaatindeyim.

²⁴ **Akıntürk, Turgut**, Aile Hukuku, 4. Baskı, Ankara 1996, s. 224 – 225; **Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet**, Türk Medeni Hukuku, C: II, Aile Hukuku, 4. Baskı, İstanbul 1960, s. 179; **Zevkliler, Aydın/Acabey, M. Beşir/Gökyayla K. Emre**, Medeni Hukuk, 6. Baskı, Ankara 2000, s. 900; **Özkan, Zülfikar**, Türkiye'de Boşanmaların Sebep ve Sonuçları, Doktora Tezi, İstanbul 1989, s. 81; **Berki, Şakir**, Medeni Hukuk, Ankara 1961, s. 176; **Çandarlı, I.**, s. 15; **Bulut, Harun**, Boşanma Davaları, 1. Baskı, İstanbul 2007, s. 36.

²⁵ **Dural/Öğüz/Gümüş**, s. 114; **Tekinay**, s. 189; **Feyzioğlu**, s. 249; **Yalçınkaya, Namık/Kaleli, Şakir**, Boşanma Hukuku, 2. Cilt, Ankara 1987, s. 1064; **Gerçek, Leyla**, Akıl Hastalığı Nedeni ile Boşanma Üzerine Bir Araştırma, ylt., İstanbul, 1999, s. 35.

²⁶ **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 901; **Tutumlu**, Butlan, s. 208.

2. Yeni Medeni Kanun'la Kaldırılan Hastalığın Üç Yıl Sürmesi Şartı

Eski Medeni Kanun akıl hastalığına dayalı boşanmada hastalığın üç yıl devam etmesi koşulunu arıyordu. Bu süre her türlü teşhis ve tedavi yanılmalarını ortadan kaldırmak; diğer eşe yeterince bir dayanma ve sabır denemesi yaptırmak için tanınmıştı. Üç yılın fazla olduğunu bu sürenin bir yıla indirilmesini savunanlar da bulunmaktaydı²⁷ ve 1984 ön tasarısında ve 1985 tasarısında da bir yıl olarak ifade edilmişti²⁸. İsbetli bir kararla Yeni Medeni Kanun'da bu üç yıl şartı kaldırılmış bulunmaktadır²⁹.

Bu üç yıl şartında üç yılın tamamının evlilik içerisinde olması gerekmiyordu. Örneğin bir kimse evlenmeden önce iki yıl boyunca akıl hastası ise evlendikten sonra diğer eş için evlilik çekilmez bir hal almış ise, evlendikten bir yıl sonra boşanma davası açabilecekti. Böylelikle akıl hastalığının evlenme tarihinden itibaren üç yıl devam etmesi şart değildi. Evlenmeden önce başlamış bir akıl hastalığının üç yıl devamı yeterli idi³⁰. Yargıtay tarafından verilen bir karardaki muhalefet şerhine göre³¹ “Kanun, evlenme esnasında var olan akıl hastalığını akdin feshi sebebi saymış, evlenmeden sonra oluşan akıl hastalığını da özel bir boşanma nedeni kabul etmiştir. Kanun koyucu sürenin evlenme akdinden önce

²⁷ **Feyzioğlu**, s. 248; Evlilik elbirliğiyle ve bilinçle yürütülen bir müessesedir. Bir taraf bu niteliğini yitirmiş ise, öbürünü uzun süre beklemeye mahkûm etmek haksızlık olduğu kadar, bu arada yasak ilişkiler yolu ile aile için problemlerin doğmasına da yol açmakta, bazen mal varlıkları haksız yere ve çeşitli hilelerle el değiştirmektedir. (**Şener**, Aile, s. 238); **Çandarlı, Zahit**, Boşanma Sebeplerinden Akıl Hastalığı, (II), ABD, 1950, C: 6, S: 75 – 76, s. 6.

²⁸ Tasarı metni için bkz. **Yalçınkaya/Kaleli**, s. 1085.

²⁹ **Kılıçoğlu, Ahmet M.**, Medeni Kanun'umuzun Aile – Miras – Eşya Hukukuna Getirdiği Yenilikler, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara 2004, s. 14; **Demir, Sevgi**, Türk Medeni Kanunu Aile Hukuku, Ankara 2004, s. 43.

³⁰ **Feyzioğlu**, s. 248; **Köprülü/Kaneti**, s. 172; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 901.

³¹ 2. HD. 24.09.1996 T. ve E. 1996/8099, K. 1996/9093 (**Ruhi, Ahmet Cemal**, Türk Hukukunda Boşanma, Boşanmanın Sonuçları, 1. Baskı, Ankara 2004, s. 92 – 93).

başlayacağını isteseydi, özel boşanma hükümleri arasında akıl hastalığı koymaz ve hastalığın en az üç yıl sürmesi koşulunu çekilmezlik konusu dışında kabul etmez, çekilmez olsa dahi bunun için ayrıca üç yıl beklenmesi zorunluluğunu koymazdı.”

Bilirkişi incelemesinden birkaç hafta öncesine kadar şifası mümkün olan bir hastalık birdenbire iyileşemez hale gelmiş bulunan bir akıl hastalığı haline dönüşmüşse, hastalık üç yıl önce başlamış olmak kaydıyla, gerekli olan süre şartı gerçekleşmiş oluyordu³². Böylelikle hastalığın başından beri şifasız olması aranmıyordu. Bu üç yıl şartı dava tarihinden geriye doğru hesaplanmakta idi³³.

Akıl hastalığındaki devamlılık kesilirse, üç yılın yeniden hesaplanması gerektiği ileri sürülmüştü³⁴. Ayrıca akıl hastalığına yakalanan kişinin bu hastalığa yakalanmakta kusuru varsa sürenin kısaltılması gerekliliği de belirtilmişti³⁵. Yine bu üç yıllık sürenin azaltılamayacağı ve ortadan kaldırılamayacağı fikri de vurgulanmıştı³⁶.

Konuyu bitirmeden öncede girişte de belirtildiği gibi bu üç yıllık sürenin kaldırılması konusunda hastalığın, süreden ziyade evlilik birliğini etkilemesi açısından ele alınması daha gerçekçi olmaktadır. Evlilik sonrası baş gösteren bir akıl hastalığında sağlıklı eşin üç yıl süreyle hangi koşullar altında yaşayacağını hesaba katmadan süre şartının bulunması büyük bir vicdansızlık örneği olurdu. Ancak yeni düzenlemede eleştiriler dikkate alınarak hakkaniyete uygun bir hükme yer verilmiştir.

B. Hastalığın İyileşmesinin İmkânsız Olmasının Resmi Sağlık Kurulu Raporu İle Tespit Edilmesi

Hastalığın iyileşmesinin imkânsız olmasının tespiti de tıp biliminin konusudur. Yeni Medeni Kanun ile olumlu bir gelişme yaşanmış ve eskiden sadece “ehil bilirkişi” ifadesi kullanırken, artık

³² Tekinay, s. 189; Feyzioğlu, s. 249.

³³ 2. HD. 15.06.1987 T. ve E. 4595, K. 5220 (Yalçınkaya/Kaleli, s. 1090).

³⁴ Berki, Şakir, Boşanma ve Ayrılık, AÜHFD, 1975, C: 32, S: 1 – 4, s. 142; Berki, Medeni, s. 175.

³⁵ Berki, Boşanma, s. 142.

³⁶ Çandarlı, II, s. 8.

“resmi sağlık kurulu raporu” aranarak konuya verilen önem bir kez daha görülmüştür.

Eski Medeni Kanun döneminde raporlar arasında aykırılık bulunduğu Adli Tıp Meclisine müracaat edilmesi gerekiyordu³⁷. Yeni düzenleme ile uzayan bu prosedür kısaltılmış ve sağlıklı ve hızlı bir karar verme mekanizması devreye konulmuş bulunmaktadır.

Resmi olmayan bir sağlık kurumu veya kurulundan alınan rapor hükme dayanak yapılamaz ve resmi bir görevi olsa dahi tek uzman hekim tarafından verilen rapor boşanma davası bakımından geçerli kabul edilemez³⁸.

Hastalığın iyileşme olanağının bulunup bulunmadığı akıl hastası eşin son durumuna göre belirlenmelidir. Davadan önce alınmış bir rapora göre boşanma kararı verilemez. Tıp biliminin her an ilerleme kaydettiği düşünülecek olursa, sağlık kurulu raporunun açılan dava sırasında düzenlenmiş olması gerekir³⁹.

Kanunun aradığı önemli bir husus da akıl hastalığının iyileşmesinin mümkün olmamasıdır. Eğer hastalığın tıbben tedavisi mümkün ise boşanma sebebi olarak kabul edilemez. Hastalığın geçici şifa bulması da iyileşme olarak değerlendirilemez⁴⁰. İyileşme imkânı olmayan akıl hastalıklarına örnek olarak şizofreni ve paranoya gösterilebilir⁴¹. Şifasızlığın, mutlak surette tespit edilmediği, fakat kuvvetli ihtimal içinde görüldüğü hallerde de, gerçekleştiği kabul edilmelidir⁴². Hastalığın

³⁷ **Kılıçoğlu**, s. 14; **Tekinay**, s. 189; **Feyzioğlu**, s. 249.

³⁸ **Tutumlu, Mehmet Akif**, Boşanma Yargılaması Hukuku, Cilt I, 2. Baskı, Ankara 2009; C: II, 2. Baskı, Ankara 2009, s. 968.

³⁹ **Yalçınkaya/Kaleli**, s. 1075.

⁴⁰ **Öztan**, s. 402; **Geçek**, s. 37; **Egger**, s. 173; **Çandarlı**, II, s. 9; **Bilge, Galip**, Boşanma ve Ayrılık, Kayseri, 1947, s. 50 vd; **Göktürk, Hüseyin Avni**, Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, 3. Baskı, Ankara 1955, s. 308.

⁴¹ **Akıntürk/Karaman**, s. 260.

⁴² **Tekinay**, s. 189; **Namlı**, s. 356; Aksi görüş için bkz. **Yalçınkaya/Kaleli**, s. 1075.

boşanmaya sebep olması için tamamen şifasız olduğunun tespiti gerekmektedir⁴³.

Yargıtay'ın vermiş olduğu bir karara göre⁴⁴ “Şiddetli geçimsizlikten açılan boşanma davasında ancak iradi davranışlar boşanma sebebi olur. Davalı kadının akıl hastalığının kronik vasıf kazandığı ve tıbbi şifasının mümkün görülmediği mevcut hastalığı nedeniyle evlilikte kendisine yüklenen görevleri yerine getirmesinin beklenemeyeceği belirlendiğine göre davranışlarının iradi olduğu kabul edilemez. Akıl hastalığına dayalı bir sebeple iradi sebep olan şiddetli geçimsizlikten boşanma davası açılmaz.”

Resmi sağlık kurulunun raporunda iki esaslı nokta bulunmaktadır. İlk olarak raporda bir akıl hastalığının varlığının tespiti, ikinci olarak ise bu tür bir akıl hastalığının iyileşmesinin mümkün olmadığının tespitidir⁴⁵.

İsviçre Federal Mahkemesinin bir kararında akıl hastalığının başlangıcı için, hastalığın kanunun şart kıldığı ağırlık derecesinin bulunduğu andan itibaren başladığını belirtmiştir⁴⁶.

C. Ortak Hayatın Diğer Eş İçin Çekilmez Hale Gelmesi

Akıl hastalığına dayalı boşanmada eşlerden birinin akıl hastalığına yakalanması yetmemekte aynı zamanda da bu durumun diğer eş için çekilmez bir hal alması gerekmektedir. Bu nedenle de aklı hastalığına dayalı boşanma nisbi boşama sebeplerinden biridir⁴⁷. Nisbi

⁴³ HGK. 08.03.1969 T. ve E. 1967/2-636, K. 160 (**Yazıcı, Hilmi/Atasoy, Hasan**, Şahıs Aile ve Miras Hukuku İle İlgili Yargıtay Tatbikatı, 1952 – 1970, s. 260).

⁴⁴ HD. 27.03.2003 T. ve E. 2003/3064, K. 2003/4349 (www.kazanci.com.tr). Benzer bir karar için bkz. 2. HD. 07.03.1968 T. ve E. 564, K. 1628 (**Yazıcı/Atasoy**, s. 261).

⁴⁵ **Gök, Abdullah**, Türk Medeni Hukukunda Akıl Hastalığı Sebebiyle Boşanma, ylt., İstanbul 1995, s. 58.

⁴⁶ **Bahar, Yakım**, Boşanmaya Genel Bir Bakış ve Türk, İsviçre ve Fransız Kanunu Medenilerine Göre Boşanmanın Genel Sebepleri, İBD, 1947, C: 21, s. 165.

⁴⁷ **Feyzioğlu**, s. 249; Eski Medeni Kanun zamanında “Ortak hayatı devamı öbür taraf için çekilmez hal almış ise” ifadesinin çıkarılarak özel boşanma sebebi olarak kalmasında herhangi bir sakınca yoktur düşüncesi hâkimdi.

boşanma sebebi olduğu için de hâkime takdir hakkı verilmektedir. Bu nedenle hâkim akıl hastalığına dayalı boşanmada evlilik birliğinin çekilmez bir hal aldığına kanaat etmezse boşanma davasını reddedecektir.

Ortak hayatın çekilmez hale gelmesini tespit edecek olan hâkimdir. Hâkim bu tespitini resim sağlık kurulu raporuna göre yapacaktır. Hâkim akıl hastalığını re'sen araştıracaktır⁴⁸.

Yargıtay'ın vermiş olduğu bir karara göre⁴⁹ “Vesayet dosyasının celbi ile Adli Tıp Kurumundan davalının hastalığının, ortak hayatın diğer eş yönünden çekilmez hale getirip getirmeyeceği, hastalığın geçmesine olanak bulunup bulunmadığı hususlarında mütalaa alınıp sonucuna göre karar verilmesi gerekir. Bu yön gözetilmeden hüküm tesisi doğru görülmemiştir.”

Ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksunluk, ara sıra gelen buhranlar diğer eşin hayat ve sağlığını tehlikeye koyabilecek veya onu sürekli bir korku altında bulunduracak saldırıların yapılması veya akıl hastasının devamlı bir şekilde sağlık kurumunda tedavisinin gerekli olması⁵⁰, ortak çocukların gelecekteki bedensel ve ruh sağlığı açısından yaratacağı sakıncalar, ekonomik ilişkilerde ortaya çıkacak olan olumsuz

Kanaatimizce bu düşünce savunulurken akıl hastalığına dayalı boşanma mutlak boşanma sebebi olarak değerlendirilmek isteniyordu. (Bu görüş için bkz. **Şener**, Aile, s. 238); **Birsen**, s. 324.

⁴⁸ 2. HD. 08.06.1987 T. ve E. 4339, K. 5015. “Dava ve taraf ehliyeti kamu düzenine ilişkin olup, mahkemelerce doğrudan doğruya göz önünde tutulur. Dava dilekçesinde davalının doğuştan geri zekalı olduğu ve tedavinin de mümkün bulunmadığı ileri sürülmüş ve bu iddia bir kısım davalı tanıklarınca doğrulanmış bulunmasına göre, mahkemece yapılacak iş HUMK. m. 42 uyarınca Sulh Mahkemesine yazı yazılması, davalının vesayet altına alınması gerekip gerekmediğinin araştırılması, bu hususun bekletici mesele sayılması ve sonucuna kadar yargılamanın bekletilmesinden ibarettir. Bu yön göz önünde tutulmadan yargılamaya devam olunarak işin esası hakkında kara verilmesi usul ve kanuna aykırıdır.” (**Şener**, **Esat**, Açıklamalı – İçtihatlı Türk Medeni Kanunu, Ankara 1991, s. 296).

⁴⁹ 2. HD. 10.03.2003 T. ve E. 2003/2052, K. 2003/3199 (www.kazanci.com.tr.).

⁵⁰ **Velidedeoğlu**, 1960, s. 180.

gelişmeler⁵¹ vb. durumlar ortak hayatın diğer eş için çekilmez hale geldiğinin kabul edildiğini gösterir örneklerdir.

Bu çekilmezlik şartının dava açılmadan önce gerçekleşmiş bulunması davanın açılması için yeterli bulunmalıdır⁵². Eski Medeni Kanun döneminde çekilmezlik şartının davadan önce gerçekleşmiş olması yeterli kabul edilmekte; üç yıl sürmesi şartı aranmamaktaydı⁵³.

Çekilmezliğin var olup olmadığını hâkim objektif olarak ve diğer eş yönünden durumu sübjektif olarak takdir edecektir⁵⁴. Çekilmezlik şartı her türlü delile ve özellikle tanıklarla ispat edilebilir. Hâkim bu durumda kanaat sahibi olabilmek için, hastalığın dışarıya yansıyan görünümünü incelemelidir⁵⁵.

MK. m. 165'te öngörülen nedenler gerçekleşmezse MK. m. 166'ya göre şartları gerçekleşmişse evlilik birliğinin sarsılmasına dayanılarak bir boşanma davası söz konusu olabilir⁵⁶. Şayet doğacak çocukların bedeni ve fikri gelişimi ve hastalığın gelecek nesillere geçme tehlikesi varsa müşterek hayatın çekilmez hal almasını beklemeden boşanmaya karar verilmelidir⁵⁷.

D. Dava Hakkının Süreye Tabi Olmaması

Boşanma davası açıldığında şartların devam etmesi halinde, dava her zaman açılabilir. Bu davanın açılmasında herhangi bir hak düşürücü süre söz konusu değildir. Davanın açılmasında tek engel hastalığın iyileşebilir olmasıdır⁵⁸.

⁵¹ **Öztañ**, s. 401.

⁵² **Öztañ**, s. 401; **Tekinay**, s. 190; **Köprülü/Kaneti**, s. 172; **Feyzioğlu**, s. 250; **Gök**, s. 52.

⁵³ **Feyzioğlu**, s. 250.

⁵⁴ **Dural/Öğüz/Gümüş**, s. 114; **Öztañ**, s. 401.

⁵⁵ **Tekinay**, s. 190; Boşanmada yemin deliline de başvurulamayacağı unutulmamalıdır.

⁵⁶ **Köprülü, Bülent**, Medeni Hukuk, İstanbul 1970 – 1971, s. 556, dn. 61.

⁵⁷ **Çandarlı**, I, s. 18.

⁵⁸ **Dural/Öğüz/Gümüş**, s. 114; Eski Medeni Kanuna göre de süreye tabi değildir. **Yalçınkaya/Kaleli**, s. 1081; **Belgesay, Mustafa Reşit**, Türk

Bir eşin 15 yıl bir akıl hastası eşle evli kaldıktan sonra akıl hastalığına dayalı boşanma davası açmasına engel teşkil edecek bir durum yoktur. Uzun bir süreden sonra dava açması hakkaniyete aykırı bir durum olarak değerlendirilemez⁵⁹. Akıl hastası eş iyileştikten sonra, diğer eş akıl hastalığına dayalı boşanma davası açamaz.

V. AKIL HASTALIĞI VARKEN BİR BAŞKA SEBEBE DAYANARAK BOŞANMA DAVASI AÇILMASI

Boşanma sebeplerinin özel ve genel boşanma sebepleri olarak ikiye ayrıldığı daha önce belirtilmişti. Özel boşanma sebeplerinin akıl hastalığı sebebiyle boşanmayla bağının tespitinde esas alınacak ölçüt kusurdur. Örneğin zinaya dayalı boşanmada zina edenin kusurlu olması gerekmektedir. Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı bir davranışa dayalı boşanmada kusura dayanan boşanma sebeplerindedir. Bu nedenle akıl hastası olan eşin diğerini öldürmeğe kalkışması halinde hayata kast değil, akıl hastalığı sebebiyle boşanma davası açılabilir⁶⁰. Yine suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme ve terke dayalı boşanma da kusura dayalı boşanma sebeplerinden olduğu için bu durumda da akıl hastası bir eşe bu sebepler gerçekleşmiş olsa bile kusur isnat edilemeyeceğinden boşanma davası açılmaz. Örneğin akli hastası bir eşin evi terk etmesi durumunda kusur olmadığı için açılan boşanma davası dinlenmez.

Genel boşanma sebeplerinden olan evlilik birliğinin sarsılması da kusur ilkesine dayandığı için akıl hastası bir eşe karşı da bu sebeple boşanma davası açılmaz⁶¹. Yargıtay⁶² da akıl hastası olan kişinin eylemleri iradi olmadığından çekilmezliğe dayalı olarak açılan boşanma davasının reddinin gerektiğini vurgulamıştır.

Görüldüğü üzere terk ve akıl hastalığına dayalı boşanma dışındaki özel boşanma sebepleri aynı zamanda genel boşanma sebebi de

Kanunu Medenisi Şerhi, 4. Baskı, İstanbul 1945, s. 78; **Akgün, M. Zerrin**, Boşanma Hukuku, İstanbul 1949, s. 69; **Tutumlu**, Boşanma, s. 970.

⁵⁹ Aksi görüş için bkz. **Berki**, Medeni, s. 176.

⁶⁰ **Akıntürk/Karaman**, s. 249.

⁶¹ **Öztaş**, s. 401; **Feyzioğlu**, s. 252; **Bulut**, s. 37.

⁶² 2. HD. 05.06.2003 T. ve E. 2003/6627, K. 2003/8302 (**Ruhi**, s. 94 – 95); 2. HD. 15.09.1964 tarihli kararı için bkz. **Dalamanlı, Lütfi**, Medeni Hukuk Davaları, Ankara 1968, s. 123.

olabilir⁶³. Örneğin haysiyetsiz hayat sürme bir taraftan özel bir boşanma sebebi iken, diğer taraftan da bu sebepten ötürü evlilik birliği temelinden sarsılmış olabileceğinden aynı zamanda genel bir boşanma sebebi olarak görülebilir.

Akıl hastalığına dayalı boşanmanın gerek sadece özel bir boşanma sebebi olması gerekse kusurun aranmadığı tek boşanma sebebi olmasından dolayı diğerlerinden farklı bir yere sahiptir.

İyileşmesi mümkün olmayan akıl hastalıklarının dışında eşlerden birinde başka bir hastalık varsa bu durumda akıl hastalığına dayalı boşanma davası açılmaz, ama şartları gerçekleştiğinde evlilik birliğinin temelinden sarsılmasına dayalı boşanma davası açılabilir ya da evlilik öncesi bir hastalık ise nisbi butlan davası açılabilir. Kısırlık, cinsel hastalıklar vs. örnek gösterilebilir.

Yaşın ilerlemesinden gelen akıl zayıflığı (bunama) nedeni ile de akıl hastalığına dayalı bir boşanma davası açılmaz⁶⁴. Çünkü akıl hastalığı ve akıl zayıflığı aynı şey değildir.

Netice itibariyle eşlerden biri akıl hastalığına maruz kalmışsa, diğer eşe MK. m. 165 dışında bir nedene dayanarak boşanma davası açma imkanı verilmektedir. Akıl hastası bir kimsenin kusur yetisine sahip olmadığı düşünülürse doğru bir uygulama olduğu kesindir.

Her ne kadar akıl hastalığına dayalı boşanmada kusur aranmasa da şayet akıl hastalığı, hasta olan eşin kendi kusuru yüzünden ileri gelmişse, diğer eşe, herhangi bir yük yükletilmemelidir. Burada yükten kastedilen boşanma davası açan eşin, akıl hastası eşe yardım borcunun olmaması gerektiğidir⁶⁵.

⁶³ **Yalçınkaya/Kaleli**, s. 1177.

⁶⁴ **Arsebük**, s. 745; **Gönensay, A. Samim**, Medeni Hukuk, C: 2, Aile Hukuku, İstanbul 1937, s. 80.

⁶⁵ **Gürsoy, Kemal Tahir**, Boşanma Hukukunun Tarihi Gelişimine Bir Bakış ve Boşanma Sebeplerinde Yeni Gelişmeler, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı, 1925 – 1975, C: II, Boşanma Hukuku Haftası, Ankara 1977, s. 17.

VI. AKIL HASTALIĞINA DAYALI BOŞANMA DAVASINDA YARGILAMA USULÜ

MK. m. 167'ye göre “Boşanma davası açmaya hakkı olan eş, dilerse boşanma dilerse ayrılık isteyebilir.” Bu hükümden yola çıkarak akıl hastalığında da eş isterse boşanma yerine ayrılık da talep edebilir. Bu durumda hâkim boşanmaya karar veremez⁶⁶ (MK. m. 170 f. 2).

A. Taraflar

Boşanma davası sadece eşler tarafından birbirlerine karşı açılabilen bir davadır. Üçüncü kişilerin boşanma davası açma hakkı yoktur⁶⁷.

Boşanma davası açma hakkı, kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olması sebebiyle dava hakkı olan eşin ölümü halinde mirasçılara geçmediği gibi, davalı eş dava devam ederken ölürse, mirasçılar davaya kural olarak devam edemezler. Dava konusuz kaldığı için sağ kalan eşin davayı sürdürmesi de söz konusu değildir⁶⁸.

MK. m. 181 f. 2 ile getirilen düzenlemeye göre boşanma davası devam ederken davacı ölürse, davacının mirasçılarında biri bu davayı sürdürebilir. Dava sonunda davalı eşin boşanmada kusurlu olduğu ispat edilirse, kusurlu olan bu davalı eş, ölen davacı eşe mirasçı olamayacağı gibi, ölen davacı eş tarafından boşanmadan önce yapılmış olan ölüme bağlı tasarrufla kendisine sağlanan hakları da kaybeder⁶⁹. İnceleme konusu olan akli hastalığında kusur söz konusu olmadığı için MK. m. 181 f. 2 uygulama alanı bulmayacaktır.

1. Davacı

Dava açma hakkı olan eş, özel boşanma sebeplerindeki olguyu veya olayı yaratmamış olan eştir. Bu nedenle de akıl hastalığına dayanan boşanmada davacı, akıl hastası olmayan eştir⁷⁰.

⁶⁶ **Gürdoğan, Burhan**, Boşanma Davalarına İlişkin Usul Hükümleri, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı, 1925 – 1975, C: II, Boşanma Hukuku Haftası, Ankara 1977, s. 214 – 215.

⁶⁷ **Akıntürk/Karaman**, s. 277.

⁶⁸ **Akıntürk/Karaman**, s. 277.

⁶⁹ **Akıntürk/Karaman**, s. 277.

⁷⁰ **Tutumlu**, Boşanma, s. 218.

Bu davada ispat yükü davacıya düşmektedir. Davacı, davalı eşin akıl hastalığı nedeniyle evlilik birliğinin çekilmez bir hal aldığını ispat ile yükümlüdür⁷¹.

Akıl hastası eşin boşanma davası açması değerlendirilecek olursa çekilmezlik unsurunun gerçekleşmiş olması gerektiğinden, akıl hastası olan ve temyiz kudretini taşımayan bir kimsenin içinde bulunduğu psikolojik ortam ve ruhsal denge onun ortak hayatının çekilmez hale gelip gelmediğini anlayabilmesine ve sağlıklı değerlendirmesine imkân vermemektedir⁷². Bu durumda da akıl hastası eşin yasal temsilcisi aracılığıyla da olsa boşanma davası açması mümkün görünmemektedir.

Değnilmesi gereken diğer bir konu da her iki eşin akıl hastası olması durumunda ne olacağıdır. Bu durumda bile, çekilmezlik unsurunun yokluğu nedeniyle akıl hastası olan eşlerin boşanma davası açamayacağı düşüncesi bulunmaktadır⁷³. Oysa akıl hastası bir eşin diğer eş tarafından işkence görmesi gibi bir durumda yasal temsilcisi vasıtasıyla boşanma davası açabileceği düşünülebilir⁷⁴. Yargıtay'ın bu görüşü hem destekleyen⁷⁵ hem de desteklemeyen⁷⁶ kararları da bulunmaktadır.

Anlaşmalı boşanma çerçevesince akıl hastası eşin de boşanma davası açabileceği kabul edilmiştir⁷⁷.

⁷¹ **Yalçınkaya/Kaleli**, s. 1080.

⁷² **Yalçınkaya/Kaleli**, s. 1071; 2. HD. 17.06.1996 T. ve E. 6042, K. 6786 (**Tutumlu**, Boşanma, s. 218).

⁷³ **Yalçınkaya/Kaleli**, s. 1173.

⁷⁴ **Saymen/Elbir**, s. 260; **Tekinay**, s. 201; **Velidedeoğlu**, 1960, s. 192, **Akıntürk/Karaman**, s. 278; **Gürdoğan**, s. 211; **Köprülü/Kaneti**, s. 182; **Feyzioğlu**, s. 277.

⁷⁵ 2. HD. 03.03.1947 T. ve E. 5923, K. 1219 (**Olgaç, Senai**, İçtihatlarla Türk Medeni Kanunu Şerhi, İstanbul 1956, s. 212).

⁷⁶ 2. HD. 15.09.1966 T. ve E. 4619, K. 4428 (**Yazıcı/Atasoy**, s. 262).

⁷⁷ **Tutumlu**, Butlan, s. 212.

2. Davalı

Boşanma davası, dava açma hakkına sahip olan eş tarafından diğer eşe karşı açılır. Bu eş özel boşanma sebebindeki olguyu veya olayı yaratmış olan eştir⁷⁸. Davalı eş akıl hastası olan eştir.

B. Yetkili ve Görevli Mahkeme

Yetkili ve görevli mahkemenin tespiti Medeni Usul Hukukunun konusuna girmektedir. Ancak Medeni Kanun yetkili mahkemeyi bizzat belirlemiş durumdadır. MK. m. 168'e göre "Boşanma veya ayrılık davalarında yetkili mahkeme, eşlerden birinin yerleşim yeri veya davadan önce son defa altı aydan beri birlikte oturdukları yer mahkemesidir." Kanunun bu hükmünde belirtilen yetkili mahkeme özel yetkili bir mahkemedir.

Görevli mahkeme ise aile mahkemeleridir⁷⁹. Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un 4. maddesi aile mahkemesinin görevlerini düzenlemiştir. Hükmün 1. bendine göre "22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun Üçüncü Kısım hariç olmak üzere İkinci Kitabı ile 3.12.2001 tarihli ve 4722 sayılı Türk Medenî Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanuna göre aile hukukundan doğan dava ve işler" diyerek boşanma davalarında görevli mahkemeyi belirtmiştir.

C. Dava Ehliyeti ve Temsil

Dava ehliyeti bir kimsenin bizzat veya yetkili kılacağı temsilcisi aracılığı ile bir davayı takip etme ve usul işlemlerini yapabilme ehliyetidir⁸⁰. Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olan tüm gerçek ve tüzel kişiler, dava ehliyetine sahiptir. Bu nedenle akıl hastası eşin dava ehliyeti bulunmamaktadır. Bu kişiler taraf buldukları davada kanuni temsilcileri tarafından temsil edilirler⁸¹.

⁷⁸ Akıntürk/Karaman, s. 278.

⁷⁹ Geniş bilgi için bkz. Baktır, Selma, Aile Mahkemeleri, Ankara 2003, s. 111 vd.

⁸⁰ Kuru, Baki/Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder, Medeni Usul Hukuku, 21. Baskı, Ankara 2010, s. 246.

⁸¹ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 247; 2. HD. 05.02.2002 T. ve E. 467, K. 1329 (Tutumlu, Boşanma, s. 297).

Akıl hastası olduğu ileri sürülen eş kendisini gereği gibi savunabilecek durumda değilse, kendisine bir vasi tayin edilmesi gerekir⁸². Akıl hastalığını boşanma sebebi olarak düzenleyen kanun akıl hastası eşe karşı boşanma davası açılabilceğini belirtmektedir. Bu durumda davayı, davalıyı temsilen kanuni temsilcisi yürütecektir⁸³.

Akıl hastalığına dayalı davalarda bile husumetin doğrudan doğruya akıl hastası eşe yöneltilmesi ve davalının temsilci sıfatıyla tebligatın vasiye yapılması ve geldiğinde onun huzurunda yargılama yapılması zorunludur⁸⁴.

Dava ve taraf ehliyeti kamu düzenine ilişkindir ve hâkim tarafından re'sen dikkate alınır⁸⁵. Yasal temsilci, MK. m. 462 f. 8'e göre vesayet makamından izin almadıkça davalıyı mahkemede temsil edemez.

Şayet davalı davanın açılması anında yasal kısıtlılık altında değilse, bir ön sorun teşkil edecek ve mahkeme akıl hastası olduğu iddia edilen davalının vesayet altına alınması gerekir gerekmediğini araştırmak durumunda kalacaktır⁸⁶.

VII. AKIL HASTALIĞINA DAYALI BOŞANMA DAVASININ HUKUKİ SONUÇLARI

Boşanma ile eşler yeni bir hukuki statüye girmektedirler. Bu hukuki statü hem şahsi hem de bir takım mali sonuçları da beraberinde getirmektedir⁸⁷. Burada boşanmanın özellikle akıl hastalığı açısından mali ve şahsi sonuçları ele alınacaktır.

⁸² **Tekinay**, s. 242; 2. HD. 25.01.1941 T ve E. 2605, K. 190 (**Arslan, Yusuf**, Boşanma Davaları, Ankara 1970, s. 72).

⁸³ **Gürdoğan**, s. 211.

⁸⁴ **Yalçınkaya/Kaleli**, s. 1068.

⁸⁵ **Yalçınkaya/Kaleli**, s. 1068.

⁸⁶ **Yalçınkaya/Kaleli**, s. 1069.

⁸⁷ Bu konuda geniş bilgi için bkz. **Akıntürk, Turgut**, Boşanmanın Hukuki Sonuçları, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı, 1925 – 1975, C: II, Boşanma Hukuku Haftası, Ankara 1977, s. 175 – 204.

A. Eşlerle İlgili Sonuçları

1. Eşlerle İlgili Şahsi Sonuçlar

Boşanma kararının eşlerle ilgili olarak en önemli sonucu evlilik birliğinin sona ermesidir. Boşanma kararı bozucu yenilik doğuran karar niteliğindedir. Boşanma ile evlilik birliğinin eşlere yüklediği yükümlülükler ve tanıdığı haklar son bulur⁸⁸.

Boşanmanın bir diğer önemli sonucu ise yeniden evlenme imkânının doğmasıdır. Evlenme engellerinden olan mevcut evlilik ortadan kalktığı için eşler yeniden evlenebilir. Ancak buradaki imkân kanımca sağlıklı eşe verilmektedir. Çünkü evlilik birliğinin çekilmez bir hal alarak sona ermesine sebep olan eşin yeniden evlenmesi için MK. m. 133'e dayanması ya da sağlığına kavuşması gerekmektedir.

Boşanma ile eşler birtakım şahsi hallerini kaybederken; birtakım şahsi hallerini ise muhafaza etmektedirler. Önemli şahsi hallerden biri de kadının soyadıdır⁸⁹. Boşanan kadının kişisel durumu MK. m. 173'te düzenlenmiştir. Bu hükme göre "Boşanma halinde kadın, evlenme ile kazandığı kişisel durumunu korur; ancak, evlenmeden önceki soyadını yeniden alır. Eğer kadın evlenmeden önce dul idiyse hâkimden bekârlık soyadını taşımasına izin verilmesini isteyebilir. Kadının, boşandığı kocasının soyadını kullanmakta menfaati bulunduğunu ve bunun kocaya bir zarar vermeyeceği ispatlanırsa, istemi üzerine hâkim, kocasının soyadını taşımasına izin verir." Örneğin eş boşandıktan sonra akıl hastası eşinin kendi soyadını taşımasından rahatsızlık duyabilir ve bu duruma rıza göstermeyebilir.

MK. m. 173'ün ilk cümlesinden anlaşılacağı üzere evlenme ile kazanılan rüşd, vatandaşlık hakkı (kadın için) ve sıhri hısımlık gibi haklar ise kaybedilmeyen şahsi hallerdendir⁹⁰.

Eşlerin birbirinden olan alacakları hakkında evlilik devam ettiği sürece durmuş olan zamanaşımı, boşanma kararının kesinleşmesiyle

⁸⁸ Akıntürk/Karaman, s. 288 – 289.

⁸⁹ Bu konuda geniş bilgi için bkz Abik, Yıldız, Kadının Soyadı ve Buna Bağlı Olarak Çocuğun Soyadı, Ankara 2005, s. 1 vd.

⁹⁰ Akıntürk, Boşanma, s. 178; Saymen/Elbir, s. 270; Birsen, s. 333; Tekinay, s. 228; Köprülü/Kaneti, s. 191; Feyzioğlu, s. 291.

birlikte tekrar kaldığı yerden işlemeye devam eder⁹¹. Boşanmanın getirdiği diğer bir önemli sonuç MK. m. 181'e göre eşler artık birbirlerinin yasal mirasçısı olamazlar.

2. Eşlerle İlgili Mali Sonuçlar

Eşler boşanma ile bir takım mali sonuçlarla karşılaşmaktadır. Bu sonuçlardan birisi de boşanmadan önce yapılmış bulunan ölüme bağlı tasarruflardır. Bu tasarruflarda, aksi tasarruftan anlaşılmadıkça boşanma kararı ile kendiliğinden son bulur. Akıl hastası bir eşin yapmış olduğu ölüme bağlı tasarrufların da iptale tabi olduğu gözden uzak tutulmamalıdır⁹². Mal rejiminin tasfiyesinde ise eşlerin bağlı olduğu rejime ilişkin hükümler uygulanacaktır (MK. m. 179).

Boşanmanın mali sonuçlarına ilişkin bir diğer önemli konu da maddi ve manevi tazminattır. MK. m. 174'e göre "Mevcut veya beklenen menfaatleri boşanma yüzünden zedelenen kusursuz veya daha az kusurlu olan taraf, kusurlu taraftan uygun bir tazminat isteyebilir. Boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan diğer taraftan manevi tazminat olarak uygun miktarda para ödenmesini isteyebilir." Akıl hastalığına dayalı boşanmada, akıl hastası olan eşe kusur isnat edilemeyeceği için bu eşten MK. m. 174 gereği maddi ve manevi tazminat talep edilemez⁹³.

Akıl hastalığına dayalı boşanma sebebinde önemli bir yere sahip olan bir diğer mali sonuç yoksulluk nafakasıdır. MK. m. 175 gereği "Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz." Görüldüğü üzere yoksulluk nafakasını maddi ve manevi tazminattan ayıran temel esas nafaka yükümlüsünde kusurun aranmamasıdır. Bu nedenle akıl hastalığı sebebiyle boşanma da davalı eşin kusurundan söz

⁹¹ Akıntürk/Karaman, s. 291.

⁹² İnan, Ali Naim/Ertas, Şeref/Albaş, Hakan, Miras Hukuku, 5. Baskı, Ankara 2004, s. 279; Arbek, Ömer, Boşanmanın Mali Sonuçları, AÜHFĐ, 2005, C: 54, S: 1, s. 151 – 159.

⁹³ Akıntürk, Boşanma, s. 186; Akıntürk/Karaman, s. 297; Arbek, s. 120; Tekinay, s. 208; Köprülü/Kaneti, s. 193; Feyzioğlu, s. 317.

edilemeyeceğinden şartları varsa akıl hastası eş yoksulluk nafakasına mahkûm edilebilecektir⁹⁴.

MK. m. 178'e göre evliliğin boşanma sebebiyle sona ermesinden doğan dava hakları, boşanma hükmünün kesinleşmesinin üzerinden bir yıl geçmekle zamanaşımına uğramaktadır.

B. Çocuklarla İlgili Sonuçlar

1. Çocukların Velayeti ve Çocuklarla Olan Kişisel İlişkiler

Boşanma kararı ile birlikte hâkim, eşlerin reşit olmayan ortak çocukları varsa velayetin anne ya da babadan birisine verilmesine karar verecektir. Hâkim bu kararı verirken çocuğun menfaatini göz önünde bulunduracaktır⁹⁵. Yargıtay da aynı görüştedir⁹⁶. Boşanma akıl hastalığı gibi bir sebeple son bulmuşsa bu takdirde çocuğun akıl hastası olan eşe bırakılmaması uygun olur⁹⁷.

Çocuklarla kurulacak olan şahsi ilişkilerin ise ne şekilde olacağı MK. m. 182'de düzenlenmiştir. Çocuğun velayeti verilmeyen anne ya da baba ile ne şekilde görüşeceği ve bu görüşmenin zamanını hâkim tespit edecektir. Anne ya da babadan birinin akıl hastası olduğu düşünülecek olursa hâkimin, kişisel ilişkilerdeki kararında da çok titizlikle davranması gerekmektedir.

⁹⁴ Akıntürk, Boşanma, s. 192; Akıntürk/Karaman, s. 303; Yoksulluk nafakası hakkında geniş bilgi için bkz. Bozovalı, Haluk, Yoksulluk Nafakası, İBD, 1990, s. 463 – 478; Kaleli, Şakir, Nafaka Davaları, YD, 1978, C: 4, S: 1 – 2, s. 115 – 131, Arbek, s. 139 vd; Köprülü/Kaneti, s. 195.

⁹⁵ Akıntürk, Boşanma, s. 198; Schwarz, s. 177; Tekinay, s. 216; Feyzioğlu, s. 296;

⁹⁶ HGK. 18.10.1969 T. ve E. 1968/2-786, K. 771 (Yazıcı/Atasoy, s. 394 – 395).

⁹⁷ Velidedeoğlu, 1965, s. 267.

2. İştirak Nafakası

Çocuğun velayeti kendisine bırakılmayan eş, çocuğun bakımı için bir nafaka ödeyecektir. Bu nafakaya iştirak nafakası denilmektedir⁹⁸. Hâkim iştirak nafakasının miktarını serbestçe tespit ederek karar verir⁹⁹.

Çocuk akıl hastası olan tarafa bırakılmadığında, akıl hastası olan anne ya da baba da iştirak nafakası ödemekle yükümlü olacaktır.

SONUÇ

Akıl hastalığına dayalı boşanmada gerek hastalığın üç yıl sürmesi şartının kaldırılması; gerekse hastalığın tespitinde resmi sağlık kurulu raporu aranması Medeni Kanun'un gerekçesinde de belirtildiği üzere olumlu gelişmelerdir. İnsan iradesinin sınırlarını zorlayan üç yıl gibi bir sürenin aranmaması akıl hastalığına dayalı boşanmayı kolaylaştırmıştır.

Doktrinde tartışma konusu olan hastalığın evlilikten önce mi yoksa sonra mı ortaya çıktığı sorusu ise kanaatimce sadece pratikte önemlidir. Çünkü her iki durumda da akıl hastalığına dayalı olarak boşanma davası açılabilir. Evlilikten önce ortaya çıkması eşe mutlak butlan davası açma hakkını da vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- ABİK, Yıldız:** Kadının Soyadı ve Buna Bağlı Olarak Çocuğun Soyadı, Ankara 2005.
- AKGÜN, M. Zerrin:** Boşanma Hukuku, İstanbul 1949.
- AKINTÜRK, Turgut/
KARAMAN, Derya Ateş:** Türk Medeni Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku, 12. Baskı, İstanbul 2010.
- AKINTÜRK, Turgut:** Aile Hukuku, 4. Baskı, Ankara 1996 (**Akıntürk, Aile**).
- AKINTÜRK, Turgut:** Boşamanın Hukuki Sonuçları, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı, 1925 – 1975, C: II, Boşanma Hukuku Haftası, Ankara

⁹⁸ Akıntürk, Boşanma, s. 202; Akıntürk/Karaman, s. 316; Kaleli, s. 123 – 127.

⁹⁹ Akıntürk, Boşanma, s. 202; Akıntürk/Karaman, s. 316.

- ARAS, Ferzan Arif:** 1977, s. 175 – 204 (**Akıntürk, Boşanma**).
Dimağ ve Akıl Hastalıklarının Evlenme ve Boşanma Üzerindeki Tesirleri, İBD, 1940, s. 545 – 550.
- ARBEK, Ömer:** Boşanmanın Mali Sonuçları, AÜHFD, 2005, C: 54, S: 1, s. 115 – 163.
- ARSEBÜK, Esat:** Medeni Hukuk, 2. Cilt, Ankara 1940.
- ARSLAN, Yusuf:** Boşanma Davaları, Ankara 1970.
- BAHAR, Yakım:** Boşanmaya Genel Bir Bakış ve Türk, İsviçre ve Fransız Kanunu Medenilerine Göre Boşanmanın Genel Sebepleri, İBD, 1947, C: 21, (I) s. 106 – 115, (II), s. 155 – 165.
- BAKTIR, Selma:** Aile Mahkemeleri, Ankara 2003.
- BELGESAY, Mustafa Reşit:** Türk Kanunu Medenisi Şerhi, 4. Baskı, İstanbul 1945.
- BERKİ, Şakir:** Boşanma ve Ayrılık, AÜHFD, 1975, C: 32, S: 1 – 4, s. 135 – 154 (**Berki, Boşanma**).
- BERKİ, Şakir:** Medeni Hukuk, Ankara 1961 (**Berki, Medeni**).
- BERKİ, Şakir:** Türk Medeni Kanunda Evlenmede Mutlak Butlan AÜHFD, 1962, C: XLX, S: 1 – 4, s. 201 – 2331. (**Berki, Butlan**).
- BİLGE, Galip:** Boşanma ve Ayrılık, Kayseri 1947.
- BİRSEN, Kemaleddin:** Medeni Hukuk Dersleri, 4. Baskı, İstanbul 1958.
- BOZOVALI, Haluk:** Yoksulluk Nafakası, İBD, 1990, s. 463 – 478.
- BULUT, Harun:** Boşanma Davaları, 1. Baskı, İstanbul 2007.
- CANSEL, Erol:** Boşanmanın Dayandığı Esaslar, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı, 1925 – 1975, C: II,

- CEYLAN, Ebru:** Boşanma Hukuku Haftası, Ankara 1977, s. 67 – 111.
- ÇANDARLI, Zahit:** Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları, İstanbul 2006.
- DALAMANLI, Lütfi:** Boşanma Sebeplerinden Akıl Hastalığı, (I), ABD, 1950, C: 6, S: 73 – 74, s. 12 – 31, (II), ABD, 1950, C: 6, S: 75 – 76, s. 5 – 10.
- DEMİR, Sevgi:** Medeni Hukuk Davaları, Ankara 1968.
- DURAL, Mustafa/
ÖĞÜZ, Tufan/
GÜMÜŞ, Alper:** Türk Medeni Kanunu Aile Hukuku, Ankara 2004.
- EGGER, A.:** Türk Özel Hukuku, Cilt III, Aile Hukuku, İstanbul 2005.
- ERDEM, Sabri:** Aile Hukuku, Birinci Kısım: Evlenme Hukuku (Çeviren: Tahir Çağa), 2. Baskı, İstanbul 1943.
- FEYZİOĞLU, Necmeddin Feyzi:** Aile Hukuku, İstanbul 1966.
- GERÇEK, Leyla:** Aile Hukuku Dersleri, İstanbul 1971.
- GÖK, Abdullah:** Akıl Hastalığı Nedeni İle Boşanma Üzerine Bir Araştırma, ylt, İstanbul, 1999.
- GÖKTÜRK, Hüseyin Avni:** Türk Medeni Hukukunda Akıl Hastalığı Sebebiyle Boşanma, ylt, İstanbul 1995.
- GÖNENSAY, A. Samim:** Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, 3. Baskı, Ankara 1955.
- GÜRDOĞAN, Burhan:** Medeni Hukuk, Cilt: 2, Aile Hukuku, İstanbul 1937.
- GÜRDOĞAN, Burhan:** Boşanma Davalarına İlişkin Usul Hükümleri, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı, 1925 – 1975, C: II, Boşanma Hukuku Haftası, Ankara 1977, s. 205 – 218

- GÜRSOY, Kemal Tahir:** Boşanma Hukukunun Tarihi Gelişimine Bir Bakış ve Boşanma Sebeplerinde Yeni Gelişmeler, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı, 1925 – 1975, C: II, Boşanma Hukuku Haftası, Ankara 1977, s. 1 – 45.
- İNAN, Ali Naim/
ERTAŞ, Şeref/
ALBAŞ, Hakan:
KALELİ, Şakir:** Miras Hukuku, 5. Baskı, Ankara 2004.
Nafaka Davaları, YD, 1978, C: 4, S: 1 – 2, s. 115 – 131.
- KANDİL, Seher:** Türk Hukukunda Terk Sebebiyle Boşanma, 1. Baskı, Ankara 2006.
- KARAHASAN, Mustafa Reşit:** Boşanma Hukukunda Kusur Meselesi ve Bir Genel Kurul Kararı, İBD, 1963, C: 37, s. 13 – 25.
- KILIÇOĞLU, Ahmet M.:** Medeni Kanun’umuzun Aile – Miras – Eşya Hukukuna Getirdiği Yenilikler, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara 2004.
- KÖPRÜLÜ, Bülent:
KÖPRÜLÜ, Bülent/
KANETİ, Selim:
KUNTALP, Erden:** Medeni Hukuk, İstanbul 1970 – 1971.
Aile Hukuku, İstanbul 1985 – 1986.
Mutlak Boşanma Nedenleri, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı, 1925 – 1975, C: II, Boşanma Hukuku Haftası, Ankara 1977, s. 113 – 125.
- KURU, Baki/
ARSLAN, Ramazan/
YILMAZ, Ejder:** Medeni Usul Hukuku, 21. Baskı, Ankara 2010.
- NAMLI, Mert:** Yeni Medeni Kanunun Evlilik Hukukunda Yaptığı Değişiklikler, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2003, S: 2, s. 241 – 388.

- OĞUZOĞLU, Cahit:** Medeni Hukuk Dersleri, Aile Hukuku, Ankara 1940.
- OLGAÇ, Senai:** İçtihatlarla Türk Medeni Kanunu Şerhi, 3. Baskı, Ankara 1975.
- OLGAÇ, Senai:** İçtihatlarla Türk Medeni Kanunu Şerhi, İstanbul 1956.
- ÖZKAN, Zülfikar:** Türkiye’de Boşanmaların Sebep ve Sonuçları, Doktora Tezi, İstanbul 1989.
- ÖZTAN, Bilge:** Aile Hukuku, 5. Bası, Ankara 2004.
- RUHİ, Ahmet Cemal:** Türk Hukukunda Boşanma, Boşanmanın Sonuçları, 1. Baskı, Ankara 2004.
- SAYMEN, Ferit Hakkı/**
- ELBİR, Halid Kemal:** Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, 2. Baskı, İstanbul 1960.
- SCHWARZ, Andreas B.:** Aile Hukuku (Çeviren: Bülent Davran), 2. Baskı, İstanbul 1946.
- ŞENER, Esat:** Açıklamalı – İçtihatlı Türk Medeni Kanunu, Ankara 1991 (**Şener, Kanun**).
- ŞENER, Esat:** Medeni Kanun’un Aile ve Nesep Bölümünde Çatışan Eğilimler, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı, 1925 – 1975, C: II, Boşanma Hukuku Haftası, Ankara 1977, s. 219 – 240 (**Şener, Aile**).
- TEKİNAY, Selahattin Sulhi:** Türk Aile Hukuku, 2. Baskı, İstanbul 1971.
- TUTUMLU, Mehmet Akif:** Boşanma Yargılaması Hukuku, C: I, 2. Baskı, Ankara 2009; C: II, 2. Baskı, Ankara 2009 (**Tutumlu, Boşanma**).
- TUTUMLU, Mehmet Akif:** Evliliğin Butlanı Boşanma, Ayrılık Sebepleri ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları, 2. Baskı, Ankara 2006 (**Tutumlu, Butlan**).
- ÜNAL, Şeref:** Boşanma Hukukunda Yeni Gelişmeler ve Karşılaştırmalı Hukuk Açısından

- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet:** Boşanma Sebepleri, AD, 1984, C: 75/2, Fasikül: 4, s. 877 – 909.
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet:** Türk Medeni Hukuku, Cilt II, Aile Hukuku, 4. Baskı, İstanbul 1960 (**Velidedeoğlu, 1960**).
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet:** Türk Medeni Hukuku, Cilt II, Aile Hukuku, 5. Baskı, İstanbul 1965 (**Velidedeoğlu, 1965**).
- YALÇINKAYA, Namık/
KALELİ, Şakir:** Boşanma Hukuku, 2. Cilt, Ankara 1987.
- YAZICI, Hilmi/
ATASOY, Hasan:** Şahıs Aile ve Miras Hukuku İle İlgili Yargıtay Tatbikatı, 1952 – 1970.
- ZEVKLİLER, Aydın/
ACABEY, M. Beşir/
GÖKYAYLA, K. Emre:** Medeni Hukuk, 6. Baskı, Ankara 2000.